

КОРПОРАТИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. А. Вінніченко, О. В. Таранич

Анотація. У статті досліджено процес корпоратизації державних підприємств, а також проведено аналіз стану корпоративного управління одного з українських державних підприємств. Методами дослідження виступили загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. У результаті дослідження було отримано висновки щодо значимості корпоратизації для українських державних підприємств та для національної економіки в цілому, а також розроблено перспективи розвитку корпоратизації як для національного ринку, так і для міжнародного.

Ключові слова: корпоратизація, корпоративне управління, корпорація, організаційно-правова форма, структура управління, державне підприємство.

Вступ. За часів незалежності України, управління державними підприємствами продемонструвало низку невирішених проблем у сфері корпоративного управління, що, в більшій мірі, пов'язано із організаційно-правовою формою та структурою управління. Управлінські рішення керівників державних підприємств мали закритий та необґрунтований характер. Найбільш популярною схемою керівників державних підприємств була закупівля сировини чи запчастин у постачальника із завищеною ціною, вводячи в умови тендера «специфічні вимоги», за якими у конкретного постачальника майже немає конкуренції. Якщо керівники приватних підприємств за сумнівні управлінські рішення могли понести втрати фінансовими результатами, то для керівників державних підприємств такі рішення нічого не коштували, оскільки вся відповідальність покладалась на державні кошти, тобто на кошти платників податків. Саме тому в сучасних реаліях виникає необхідність структурної реорганізації державних підприємств з обов'язковим заснуванням Наглядової ради з метою забезпечення прозорості та відкритості у прийнятті управлінських рішень. Інструментом вирішення даного завдання є процес корпоратизації, тобто перетворення державного підприємства на акціонерне товариство з корпоративними правами держави.

Проблематиці процесу корпоратизації присвятили свої праці такі науковці як Васильєва В. В., Москалюк Н. Б., Шостак Л., Сосовська О. та інші. Враховуючи те, що за останні роки зростає внесок вітчизняних та зарубіжних вчених в сферу корпоративного менеджменту, а також зростає інтерес та роль органів державної влади в процесах корпоратизації, питання корпоратизації державних підприємств все ще залишається суперечливим.

Тому метою статті є аналіз стану корпоративного управління та процесу корпоратизації на українських державних підприємствах з метою прогнозування його результатів діяльності та перспектив на національному та міжнародному ринках.

Основний розділ. Незважаючи на те, що перші кроки до встановлення процесу корпоративного управління були закладені ще у 1991 році прийняттям базових законів про підприємства, розвиток корпоративного управління українськими підприємствами знаходиться на початковому етапі та потребує корегування стратегії розвитку. Одним із інструментів, без якого неможливе досягнення цілей корпоративного управління підприємствами, є корпоратизація.

Під «корпоратизацією» розуміють перетворення державних підприємств, закритих акціонерних товариств, в яких більше 75 відсотків статутного фонду перебуває у державній власності, а також виробничих і науково-виробничих об'єднань, правовий статус яких раніше не був приведений у відповідність з чинним законодавством, у відкриті акціонерні товариства [1]. Корпоратизація, на відміну від приватизації, має на меті змінити організаційно-правову форму управління, відокремивши менеджмент організації та

власника організації з метою створення відкритості, неупередженості та прозорості у прийнятті управлінських рішень. Внаслідок процесу корпоратизації майно передається новоствореному суб'єкту господарювання у власність, а у держави, натомість, виникають корпоративні права щодо даного підприємства [2].

Об'єктами корпоратизації є державні підприємства, закриті акціонерні товариства, в яких більш ніж 75 % статутного фонду перебуває в державній власності, а також виробничі та науково-виробничі об'єднання, правовий статус яких не був раніше визначений чинним законодавством [1].

На сьогодні державна форма власності засвідчила неефективність корпоративного управління державними підприємствами у зв'язку із нездатністю регулювати корпоративні відносини, значним податковим навантаженням, закритістю та прихованістю процесів прийняття управлінських рішень. Про це свідчать дані з Фонду державного майна України, які отримали в своє підпорядкування суб'єкти господарювання з часткою корпоративних прав держави.

Таблиця 1

Динаміка стану та результатів діяльності підприємств з корпоративними правами держави у сфері управління Фонду державного майна України, 2016–2020 [3]

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	Відносне відхилення, %
Господарські товариства, що мають частку держави в статутному	526	501	468	439	428	0,81
Надходження до бюджету від виплати дивідендів, млн грн	1249,48	929,25	1649,77	840,00	2605,61	2,08
Чистий дохід / збиток, тис.грн	122863,04	11 711,22	-201516,9	-634561,2	-1 030763,1	-8,38

Як видно з табл. 1, протягом досліджуваного періоду 2016–2020 років кількість господарських товариств у сфері управління Фондом державного майна, що мають частку держави в статутному капіталі, скоротилась на 19 % у зв'язку із приватизацією та банкрутством деяких товариств. Надходження до бюджету від сплати дивідендів періоду зросло вдвічі, тоді як товариства з корпоративними правами держави продемонстрували збитковість більш ніж у 8 разів. Така ситуація пояснюється тим, що до сфери управління ФДМ передаються підприємства, що мають незадовільний господарсько-фінансовий стан (збитковість, нерентабельність, борги, неможливість реорганізувати виробництво, зменшити умовно-постійні витрати), спричинений неефективним менеджментом при попередній формі власності – державній.

Процес корпоратизації розпочинається із затвердженням рішення про корпоратизацію державного підприємства та створенням комісії з корпоратизації [4, 5]. Далі відбувається підготовка акта оцінки вартості цілісного майнового комплексу відповідно до Методики оцінки вартості об'єктів приватизації підприємства, проекту плану розміщення акцій та проекту статуту АТ, а також затвердження засновником акту оцінки вартості цілісного майнового комплексу. Наступним етапом є прийняття рішення про створення АТ та затвердження його статуту, його державна реєстрація та реєстрація статуту. Далі відбувається припинення повноважень комісії з корпоратизації та затвердження персонального складу наглядової ради, правління, ревізійної комісії АТ Міністерством економіки, Міністерством фінансів і Фондом державного майна України. Завершальними етапами корпоратизації державних підприємств є реєстрація випуску акцій у порядку, визначеному НКЦПФР та укладення договору з реєстратором або зберігачем і депозитарієм, або одержання ліцензії НКЦПФР на самостійне ведення реєстру власників іменних цінних паперів у Національній депозитарній системі (рис. 1).

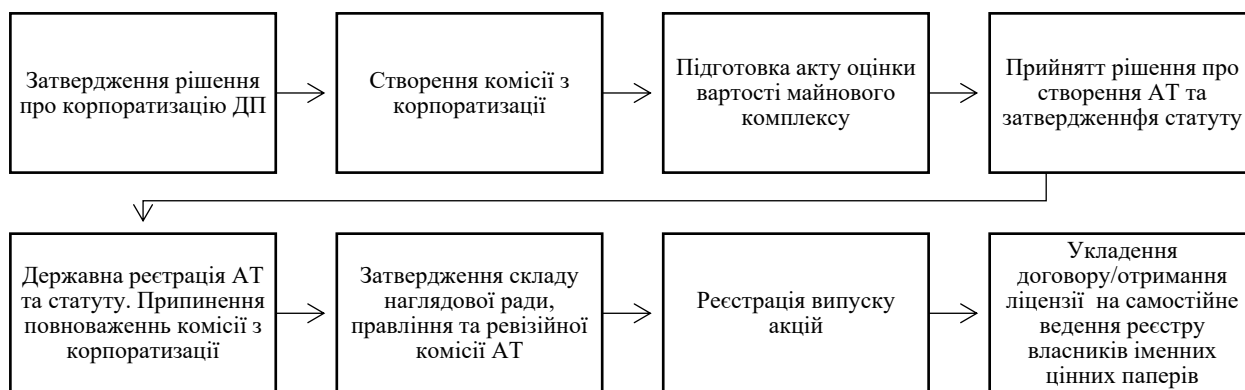

Рис. 1. Процес корпоратизації державних підприємств [4, 5]

З метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки 18 грудня 2019 Кабінет Міністрів схвалив розроблений Міністерством економіки план заходів щодо приведення у відповідність до стандартів корпоративного управління, затверджених ОЕСР. Реформа корпоративного управління визначила 10 державних підприємств, які підлягають процедурі корпоратизації: НАК «Нафтогаз України», АТ «Укрзалізниця», ПрАТ «Укргідроенерго», НЕК «Укренерго», ДК «Укроборонпром», АТ «ДПЗКУ», ДП «НАЕК «Енергоатом», ДП «АМПУ», ДП «МА «Бориспіль», АТ «Укрпошта» [6].

Об'єктом аналізу процесу корпоратизації було обрано Державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», оскільки на сьогодні це єдина атомна компанія в Україні, яка перебуває в статусі унітарного державного підприємства. Всі інші енергокомпанії країни – ПрАТ «Укргідроенерго», ПрАТ НАЕК «Укренерго» – уже є акціонерними товариствами.

ДП «НАЕК «Енергоатом» є оператором чотирьох діючих атомних електростанцій України, на яких експлуатується 15 атомних енергоблоків. ДП «НАЕК «Енергоатом» входить до переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки й безпеки держави, адже є лідером з виробництва електроенергії в Україні. Частка ринку ДП «НАЕК «Енергоатом» складає 51,4 % від загального обсягу усієї електроенергії [7].

Передумовою процесу корпоратизації ДП «НАЕК «Енергоатом» стала Угода України про асоціацію з ЄС та Європейським співтовариством з атомної енергії, що передбачає впровадження принципів Організації з економічного співробітництва та розвитку [8]. Однак, не можна заперечувати успішний досвід впровадження процесів корпоратизації українських та зарубіжних підприємств, а також значне превалювання позитивних змін від корпоратизації.

Аналіз стану корпоративного управління ДП «НАЕК «Енергоатом» продемонстрував ряд факторів, які негативно впливають на діяльність підприємства. В більшій мірі ці фактори пов'язані із нинішньою організаційно-правовою формою управління та структурою менеджменту:

- юридичний фактор – пов'язаний з організаційно-правовою формою та відсутністю інтересу інвесторів, особливо зарубіжних;
- виробничий фактор – пов'язаний із виробництвом джерел енергії, використанням маневрових потужностей, доступом до енергетичних бірж та затримкою економічного розвитку;
- людський фактор – пов'язаний із недооплатою заробітної плати працівникам та ризиком скорочення персоналу.

Юридичний фактор проблеми від нинішньої організаційно-правової форми ДП «НАЕК «Енергоатом» характеризуються відсутністю інвестиційного інтересу зарубіжних інвесторів через страх корупційних схем та відсутності прозорості в прийнятті управлінських рішень керівництвом. Підприємство не може розширити економічну

інтеграцію шляхом побудови нових ядерних об'єктів через брак фінансування та відсутність інвестиційного інтересу.

Виробничий фактор ДП «НАЕК «Енергоатом» характеризуються нездатністю керувати обсягами виробництва джерел електроенергії, оскільки при збільшенні обсягів виробництва тариф на ядерну енергію падає. Разом з тим, нині в Україні тариф на АЕС вдвічі менший за тариф на ТЕС [9]. Іншою проблемою, що гальмує економічний розвиток, є необхідність продажу маневрових потужностей – ДП «НАЕК «Енергоатом» продає тільки базові потужності енергії, тому в разі зупинки блоку доведеться викупити базові потужності на балансуєчому ринку значно дорожче задля виконання договірних зобов'язань. Разом з тим, для енергетичного підприємства нині закритий доступ до енергетичної біржі, яка дозволяє продавати електроенергію на добу раніше.

Людський фактор ДП «НАЕК «Енергоатом» пов'язаний із значними недооплатами праці персоналу відповідно до рівня середньої заробітної плати в Україні.

Станом на 25 серпня 2021 року був розроблений Законопроект для здійснення корпоративної реформи ДП «НАЕК «Енергоатом» [6,8]. Цей законопроект передбачає створення на базі ДП «НАЕК «Енергоатом» акціонерного товариства з 100% власністю держави. Проект вже пройшов погодження у Міністерстві економіки і найближчим часом, після остаточного доопрацювання у Міненерго та інших міністерствах, документ буде передано на розгляд Кабінету Міністрів. Далі законопроект має бути винесено на голосування у Верховну Раду і впродовж 9 місяців після прийняття закону корпоративна реформа ДП «НАЕК «Енергоатом» має бути завершена.

Аналіз корпоративного управління ДП «НАЕК «Енергоатом» дозволяє спрогнозувати перспективи розвитку підприємства в результаті корпоратизації – перетворення державного підприємства на акціонерне товариство із 100 % власністю держави.

По-перше, в результаті корпоратизації відбудеться зміна структури органів управління, яка передбачає створення Наглядової Ради, яка відповідатиме за стратегічний розвиток акціонерного товариства. При цьому, більше половини складу кожної з наглядових рад мають бути незалежними директорами. Члени наглядових рад повинні відповідати особливим критеріям: не бути афілійованими з цими компаніями, не бути їх акціонерами та не працювати в органах публічної влади тощо. Це дозволить оптимізувати структуру капіталу та ефективний менеджмент в організації.

По-друге, відбудеться економічний розвиток потужностей підприємства та вихід на європейський ринок електроенергії. Статус акціонерного товариства дозволить підприємству залучити іноземний капітал, який сприятиме будівництву нових енергоблоків, експортуванні електроенергії та співпраці із іноземними партнерами.

По-третє, зростання відкритості та прозорості в прийнятті управлінських рішень дасть змогу мінімізувати корупційний та бюрократичний вплив. Це покращить інвестиційну привабливість підприємства та встановить чіткий контроль з боку ревізійних комісій.

Висновки. Отже, підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки є однією з цілей стратегічного розвитку України. Корпоратизація націлена на реорганізацію організаційно-правової форми та структури управління для забезпечення відкритості та прозорості організації для внутрішніх та зовнішніх суб'єктів господарювання. Дослідження показали, що підприємства з корпоративними правами держави продемонстрували ряд проблем, які залишилися від державної форми власності, а саме збитковість, борги, нездатність реорганізувати виробництво, блокування виходу на міжнародний ринок, перевитрати умовно-постійних витрат, прихованість та неефективність управлінських рішень.

Для ДП «НАЕК «Енергоатом» корпоратизація дасть змогу реорганізувати організаційно-правову форму з державного підприємства до акціонерного товариства із 100% корпоративними правами держави. За умови успішного завершення процесу корпоратизації ДП «НАЕК «Енергоатом» матиме можливість вийти на міжнародні ринки експорту, можливість розвитку та будівництва потужностей, покращення трудових

відносин та рівня оплати праці. Для держави корпоратизація ДП «НАЕК «Енергоатом» дасть можливість зменшити податковий тягар, мінімізувати корупційний вплив та залучити притік зарубіжного інвестиційного капіталу.

Аннотация. В данной статье был исследован процесс корпоратизации государственных предприятий, а также проведен анализ состояния корпоративного управления одного из украинских государственных предприятий. Методами исследования выступили общенаучные и специальные методы исследования. В результате исследования были получены выводы о значимости корпоратизации для украинских государственных предприятий и для национальной экономики в целом, а также разработаны перспективы развития корпоратизации как для национального рынка, так и для международного.

Ключевые слова: корпоратизация, корпоративное управление, корпорация, организационно-правовая форма, структура управления, государственное предприятие.

Abstract. This article examines the process of corporatization of state-owned enterprises, as well as analyzes the state of corporate governance of one of the Ukrainian state-owned enterprises. The research methods were general and special research methods. The study concluded on the importance of corporatization for Ukrainian state-owned enterprises and for the national economy as a whole, as well as developed prospects for the development of corporatization for both national and international markets.

Key words: corporatization, corporate governance, corporation, organizational and legal form, management structure, state enterprise.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про корпоратизацію підприємств: Указ Президента України від 15.06.1993 № 210/93. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/210/93> (дата звернення: 01.10.2021).
2. Васильєва В.В., Приватизація та корпоратизація: відмінність процесів та правових наслідків. Проблеми правового забезпечення підприємництва України. 2018. С. 166–169.
3. Фонд державного майна України. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/> (дата звернення: 02.10.2021)
4. Москалюк Н. Б. Еволюція механізму реприватизації як способу набуття прав державної власності. Альманах міжнародного права. 2017. № 18. С. 38–45.
5. Людмила Шостак, Олена Сосовська. Проблеми корпоративного управління на вітчизняних підприємствах. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. № 2. 2020. С. 130–136.
6. Міністерство економіки України: Інформація про корпоративну реформу в Україні. URL: <http://surl.li/aitjr> (дата звернення: 03.10.2021)
7. Офіційний сайт ДП «НАЕК «Енергоатом». URL: <https://www.energoatom.com.ua/ua/> (дата звернення: 04.10.21)
8. Урядовий портал: Корпоратизація «Енергоатома» сприятиме більш ефективному управлінню та розвитку компанії. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2021)
9. Недашковський Ю. Корпоратизація ДП «НАЕК «Енергоатом»: запитання та відповіді. Газета Енергія. № 47–48 (1191–1192). 2015. С. 3–4.

УДК 331.556.4:314.151.3-054.73]:339.9

ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

С. А. Гайдаєнко, М. Є. Шкурат

Анотація. У представленій статті досліджуються актуальні аспекти міжнародної міграції з акцентом на вимушених мігрантів. Проаналізовано національну структуру міжнародних біженців та шукачів притулку, також відсвітлено їх вектори походження та призначення. Охарактеризовано місце України в міжнародному середовищі руху вимушених переселенців. У роботі авторами використано системний підхід вивчення даного питання та аналітичні методи дослідження.

Ключові слова: міграція, біженці, вимушені переселенці, притулок, захист.

Сьогодні міграція широко поширена серед населення світу та відбувається з метою пошуку кращих умов для життя, навчання та працевлаштування. Проте не всі причини поширення цього явища несуть у собі мирний характер. У наслідок військових дій на Сході